

Balog László

A LENGYEL DRÁMA REPREZENTÁCIÓJA
MAGYARORSZÁGON ÉS A TRIANON UTÁNI
ELCSATOLT ORSZÁGRÉSZEK
MAGYAR NYELVŰ TEÁTRUMAIBAN

PREAMBULUM

A lengyel dramaturgia – hagyományosan – az orosz, francia, olasz és angol, stb. dramaturgiák mellett,¹ kiemelt szereppel bír kelet-közép-európai színházi milióban. Így volt ez a kezdetektől, de azt tapasztalhatjuk, hogy ma is jelentős amplitudóval rendelkezik ez a nemzeti dramaturgia. Bár a drámafordítások, illetve a színpadi reprezentációk aránya mindig jelentős eltérést mutat, hiszen soktényezős/sokszereplős az a színházi erőter, aminek végterméke egy mise en scène, s hogy rátalál-e egy adott dráma írója arra a szerencsés ösvényre, amelynek legfőbb szereplői között találjuk a műfordító-színházi menedzser-rendező triászt, hogy a jó esetben fordításkötetben is felmutatott dramaturgia nyer-e reprezentálást Thália színpadán – ez valóban soktényezős játszma. Igazolja ezt a számtalan, „meddő” próbálkozás, amikor az adott drámaműfordítás csupán illusztris kötetmegjelenéssel bírt, az irodalmi műnemek egyikének improvizáció maradt, színpadra soha senki nem adaptálta. Mainstream drámaírók mainstream termékeit – azok közül is (csupán csak) némelyeket – viszonylag hamar színpadra állítanak, aztán ez a „delír” vagy megmarad/fennmarad, és tartósan „kedvelt marad” a szerző, vagy csakhamar, akár egy gyors „fuga” után, mehet a „levesbe”, azaz egy gyors felívelés után az ignorálás vagy akár a feledés homálya következhet. Kurzusok és izmusok (kulturális/politikai/esztétikai) váltakozása kölcsönöz dinamikát a repertoárba, rendezői/dramaturgi és színházigazgatói barátságok/ együttgondolkodások szervezik a színpadi fluxust. Tény, hogy az egyre jobban eszkalálódó, felgyorsuló írói/dramaturgi/rendezői kor-

1 1779 orosz, 4041 francia, 2810 angol, 1745 olasz, 1832 amerikai bemutató, stb., a szerző nemzetiségét illetően.

szakváltások éles cezúrákat is eredményeznek, „régebben” vagy nem is oly régen üdvrivalgással deklamált drámaírókat/kiemelkedő dráma-műveket küldtek a süllyesztőbe az új irányvonalak.

Magyar s lengyel két jóbarát, de hogy mi magyarázza azt a realitást, hogy napjaink román színpadain² is rendszeresen megjelenik a lengyel dráma erőteljes reprezentációja, felettébb érdekes tény.³ Mint ahogyan az is szemet szúr, hogy bármelyik európai nemzeti dramaturgiát nézzük, az orosz⁴ és a román⁵ dramaturgián kívül nem találni egyetlen más nemzeti dramaturgiát⁶ sem a mi geokulturális közegünkben (Kelet-Közép-Európa), amelyik oly nagyszámú reprezentációval bírna, mint a lengyel.

Jelen írás keretei nem engedélyezik a színháztörténeti-dramaturgiai szempontokat is rendszerező komplex elemzést, mégis megkísérlem néhány lényeges szakmai aspektusát felvillantani ennek az izgalmas jelenségnek.

A LENGYEL DRÁMA REPREZENTÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON 1837–1989 KÖZÖTT

Célszerű két időintervallumban tárgyalni a vizsgált lengyel nemzeti reprezentációt Magyarországon. Éppen ezért a kezdetektől 1989-ig, illetve 1990–2021 közötti periódusokra szétválasztva vizsgálom témánkat.

A lengyel drámák magyar nyelvű műfordításainak 19–20. századi reprezentációit vizsgálva azt találjuk, hogy a történelmi Magyarország területén *122 bemutatóra* került sor 1989. december 31-ig, ehhez még hozzájönnek az erdélyi színházak (1918. december 1-ig) *7 bemutatóval*, illetve a Trianon utáni időszak magyar nyelvű reprezentációi az utódállamokban (Romániában *18 bemutató*, illetve Szerbiában/Jugoszláviában a vajdasági magyar színház[ak]: Újvidék és Szabadka a maga *10 reprezentációjával*). Mindösszesen – tehát – a vizsgált időszak cca.

2 Több száz reprezentáció. Lásd CIMEC-adatbázis.

3 Úgy gondolom, mindenképp fontos és megkerülhetetlen lesz a romániai színpadokon (a román, magyar és német nyelvű színházakban) reprezentált lengyel dramaturgia komplex elemzése, és a magyar–román színházi térben jelentkező lengyel dráma *dömping összehasonlító elemzése is megér egy alapos tanulmányt*.

4 1779 reprezentáció. Lásd OSZMI-adatbázis.

5 427 reprezentáció. Lásd OSZMI-adatbázis.

6 Szlovák nemzeti dramaturgia 86, bolgár 50, szerb 103, cseh nemzeti dramaturgia 279 reprezentáció, szlovén 6, horvát 130, bosnyák 1, stb. Lásd OSZMI-adatbázis.

152 évében (1837. 11. 07. – 1989. 12. 31.) 157 bemutatóval számolhatunk.⁷

Szinte hihetetlen, hogy a Pesti Magyar Színház már 1837-ben műsorra tűzte az első lengyel dráma színpadi adaptációját. Ez a dráma egy vígjáték volt, idősebb Fedro Alexander írta, címe: *Huszárok és dámák*. Egészen izgalmas a dráma közvetítésének útja is, Friedrich Gottlieb Zimmermann fordította németre lengyelből, aztán valamilyen közvetítő útján Kiss Jánoshoz került, aki magyarította. Id. Fedro Alexandernek még két munkája került bemutatásra, 1875. január 27-én a pesti Nemzeti Színházban, Törs Kálmán rendezésében, a *Vidor úr* című vígjáték (a dráma eredeti címe: *Pan Jowialski* – vígjáték négy felvonásban), ami közel 100 év múltán ismét felbukkan, 1972. március 31-én, a Békéscsabai Jókai Színház előadásában. Majd a veszprémi Petőfi Színház következik, itt 1974. szeptember 19-én kerül bemutatásra a *Hölgyek és huszárok* (komédia zenével, három felvonásban), Balogh Géza fordításában (a dalszövegeket Mészöly Dezső fordította), Horvai István rendezésében. Ez a darab minden bizonnyal az első, 1837-es dráma reinvenciója, módosított címmel ellátva.

A vizsgált időszakban a történelmi Magyarországon 35 lengyel drámaíró művét mutatták be. Ezek közül magasan vezet Mrozek 32⁸ színházi reprezentációval, öt követi Zapolska Gabriela 11 reprezentációval⁹, majd Rózewicz¹⁰ 5, illetve ifj. Fedro Ian Alexander és Iredynski Ireneusz 5-5 reprezentációval.

7 Itt érdemes megjegyezni, hogy az OSZMI-adatbázis minden valószínűség szerint nem egészen teljes és messze nem hiba nélküli, meglehetősen sok ambiguitás, elírás, stb. található benne, az adatbázis végső tökéletesítése ezért komoly kihívást jelenthet a színháztörténészek számára. Természetesen (?), a CIMEC-adatbázis, a romániai színházak adatbázisa még ennél is nagyobb „hibaszalakkal” operál, úgyszintén alapos revízióra szorul.

8 A 32 premier 14 darab térben-időben eltérő bemutatója, ezek közül is a *Tangó*, illetve az *Emigránsok* vezet, 5, illetve 4 színház tűzte műsorára. A *Nyílt tengeren*, a *Bűbajos éj* és a *Rendőrség* 3-3 színpadon szerepelt, a *Károly*, a *Piotr Ohey mártíromsága*, a *Strip-tease*, a *Mulatság* és a *Mészárszék* 2-2 színpadon reprezentált, míg a *Négyes*, a *Ház a tetőn*, az *Egy nyári nap*, valamint az *őnarckép* 1-1 színpadon.

9 Bár három drámáját játszották a színpadok, messze magasan vezetett a *Dulszka asszony erkölcsé* című kispolgári tragikomédia, ezt 9 színház helyezte repertoárra, a másik két drámát (*A cárevis*, illetve a *Van ilyen család* című komédiákat) pedig 1-1 színház játszotta.

10 Tadeusz Rózewicz 5 drámáját játszották a vizsgált periódusban: A *szemtanúk*, *avagy a mi kis stabilizációnk*-at és a *Fehér házasság*ot 2-2 színház, míg az *éhező művész elme*gy, a *kartoték*, illetve a *Nevetséges öregurat* 1-1 színház játszotta.

Ami az erdélyi (Trianon utáni) 25 premiért illeti, 7 drámaíró műveit mutatták be. Itt is természetesen Mrożek¹¹ vezet 6 premierrel, őt követi Zapolska Gabriela¹² és Alfred Savoir¹³, akiknek drámáit 5-5 színház választotta, illetve ifj. Fedro Ian Alexander, akinek 4 drámáját vitték színre. Kruczkowski 3 drámáját és Gombrowicz, illetve Kraszewski 1-1 drámáját is bemutatták; új nevek: Ścibor-Rylski, illetve Kraszewski, övelük a magyarországi színpadokon nem találkoztunk a jelzett időintervallumban.

És mi van a Vajdaságban?¹⁴ Itt 10 dráma reprezentációjának forrása 6 drámaíró. Mrożek itt is utcahosszal vezet, 5 ismert és már máshol is játszott drámával, őt követi Zapolska Gabriela egy új dráma reprezentációjával, a *Finom úriház* cíművel. Kruczkowski Leon ismert művel reprezentált, Witkiewicz úgyszintén, Jerzy Jurandot új drámával jelentkezik, a *Sportol az asszony* című vígjátékkal. Sławiński Adam *Ő meg ő* című operettjét Seregi László¹⁵ rendezte a Szabadkai Népszínházban 1981-ben.

1955 után (ekkor „lép színre” a *Dulszka asszony erkölcsse* című dráma) Marosvásárhelyre is elérnek bizonyos drámák, azért hogy aztán 1989-re „nyomuk vesszen”, azaz örökre¹⁶ (?) süllyesztőbe kerüljenek. Gondoljunk csak olyan „sikerszerzőkre”, mint Sütő András, Csurka István, Eörsi István, Páskándi Géza, ma egyáltalán nem, vagy csak elvétve,

-
- 11 Abszolút siker a *Tangó*, 3 színház (Nagybánya, Nagyvárad és Kolozsvár) is játssza, illetve az *Emigránsok* (Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy), valamint a *Pjotr Ohey mártíromsága*, ezt a marosvásárhelyi – akkori – Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola játssza.
 - 12 Érdekes adalék, hogy az abszolút kedvenc *Dulszka asszony erkölcsse* című dráma mellett Erdélyben új drámákat (Magyarországon nem játszottakat) is színre visznek, pl. *Hanka és A varsói citadella* című drámákat.
 - 13 Alfred Savoir lengyel emigráns drámaíró, Párizsban telepszik le, „híre” onnan érkezik Budapestre, jellemző módon Heltai Jenő „veszi kézbe” és fordítja le drámáit, ezeket kivétel nélkül a Kolozsvári Nemzeti Színházban mutatták be 1922–1931 között (*Kékszakáll nyolcadik felesége*, *Dupla vagy semmi*, *A nagyhercegnő és a pincér*, valamint a *Kis Katalin* vígjáték/bohózat/komédiákról van szó, ráadásul a *Kékszakáll nyolcadik feleségét* az 1922-es évad után 1925-ben felújítják, új szereposztásban játsszák.)
 - 14 Trianon után Kárpátalján ekkor még nincs magyar hivatásos színház, Szlovákiában sem találkozunk lengyel dráma magyar nyelvű bemutatójával.
 - 15 Előtte, 1978. március 2-án már megrendezte a Fővárosi Operettszínházban. Lásd OSZMI-adatbázis.
 - 16 Egyszer még visszatér... 2005-ben Székelyi József bemutatja a Szegedi Nemzetiben, 2005. 12. 10-én.

fényévenként játsszák drámáikat a színházak. A sor egészen hosszú, tetszés szerint folytatható.

Figyelembe véve, hogy a vizsgált periódusba nem csak a Trianon utáni közvetlen időszak esik bele, hanem az 1945 utáni „dicsőséges” munkás-szocialista korszak is, olyan „ősbemutatókkal” is találkozunk, amelyek megrendelésre készültek, lengyel szerzők, főként lírikusok verseivel, prózaszövegeivel „kibélelt” agitprop műfajba tartozó, a népek testvériségét ajnározó vagy *pszeudo-ünnepi hangulatot árasztani akaró előadások ezek.*

1959. november 2-án az Irodalmi Színpad mutatta be a *Barátság ébresztése (Égtájak üzenete* című sorozata keretében) című – József Attiláról elnevezett – előadást, melynek lényege, hogy *„lengyel közreműködők is voltak benne”.*

Ugyanilyen *viharos sikert* aratott 1961-ben három plusz egy *másik* ősbemutató.¹⁷ (Hogy ezeknek mi közük a lengyel nemzeti dramaturgiához, fedje sűrű homály, egyrészt az adatbázis diszkrepanciáira foghatjuk, másrészt groteszk, hogy amikor majd’ egymillió magyar állampolgár a Recsk-féle gyűjtőfogházakban, börtönökben, mini-gulágokon és kényszerlakhelyeken nyomorog, akkor száll a legszebben az összes fehér galamb, szájában a béke olajfaágával.)

Üde színpaltokkal is találkozhatunk, azaz jó ellenpéldákkal a gulyás-szocializmus korából. 1974-ben például a kiváló lengyel műfordító és bölcsész, *Kerényi Grácia* írt egy színpadi játékot *Lengyel fantázia* címmel. Kazimir Károly rendezte ezt az ősbemutatót a budapesti Thália Színház színpadán, 1978. május 12-én pedig a Radnóti Miklós Színház deszkáin mutatták be a *Lengyel est* című produkciót, amelyet Gáspár János rendezett, ennek az előadásnak a műfordítója is *Kerényi Grácia* volt.

17 1961. március 25-én Borchert Wolfgang *Európa vigyázz!* című zenés drámai kompozícióját, a modern világirodalom nagy humanistáinak műveiből vitte színre Szécsi Lajos (műfordító ismeretlen), az Irodalmi Színpadon szünni nem akaró taps és fergeteges ovációk kíséretében. Ennek az előadásnak a „hagyományát” folytatta a zenés-táncos varieté műfajában – Bodor Zoltán szövegeit használva –, *Amikor Pest mesélni kezdett* címmel Gál Dezső a Kamera Varieté vezető színház deszkáin. És még mindig nincs vége: 1961. november 24-én Bellák Miklós tollából, *Nő a siker* című, szintén zenés-táncos varieté műsort rendez Marton Frigyes a Kamara Varietében, 1963-ban aztán az előbbi három ősbemutatót fejele meg/le Szécsi Lajos szövegei alapján, az ő maga is rendezte *Ünnepi irodalmi est a leszerelés és a békehónap tiszteletére* címmel az Irodalmi Színpadon (Budapest).

A bemutató típusát tekintve a 122 magyarországiból: 48 magyarországi bemutató, 66 sima bemutató, 8 pedig „ősbemutató”, így, idézőjelben. Ugyanis a Słowacki-féle *Mazepán* (1847. 12. 13.), illetve Mrozek *Strep-tease*-én (1975. április 16-ai bábéoadás), illetve Kerényi Gráciának a már említett *Lengyel estjén* túl a fennmaradó öt „ősbemutató” a *szocreál wirtschaft* terméke volt s maradt. Nem véletlen, hogy nemigen találkoztunk velük az azóta eltelt sok évtizedben, az „érdeklődők száma” a zérusponthoz közelített általában. Ami pedig az erdélyi és vajdasági bemutatókat illeti, az adatok egy része nem ismert/nem precíz, illetve azt találjuk, hogy „sima” bemutatók voltak.

Mielőtt megvizsgálánk az 1990 utáni korszakot, azaz a lengyel nemzeti dramaturgia napjainkban betöltött szerepét, színpadi recepcióját, lássuk, hogy a színházi adatbázis alapján a műfordítói közösség összetétele mit is mutat.

A 122 színpadi előadás 30 műfordító nevéhez fűződik, a műfordítások legtöbbször Kerényi Grácia végezte el, 35 színházi produkció köthető a nevéhez. Őt követik Balogh Géza 14, Pályi András 7, Füsi József és Elbert János 5-5, Berczeli Anzelm Károly és Radnótfáy Nagy Sámuel, Spiró György 4-4 produkció számára nyújtott műfordítói támogatást. Az adatbázisban találunk 13 olyan előadást is, amelyhez nem kellett (1), amelynek nem ismert (8) és amelynek nem volt (4) műfordítója. A Trianon utáni időszak erdélyi reprezentációjához 14-en készítettek műfordításokat, Kerényi Grácia és Heltai Jenő 4-4-et, Radnótfáy Nagy Sámuel 3-at, Vajda László 2-t, 10 műfordító 1-1-et fordított, 2 előadás műfordítója pedig nem ismert. A vajdasági 10 előadást 4 műfordító jegyzi, Kerényi Grácia 4, Füsi, Pályi és Józsa 1-1 műfordítást jegyez, 3 előadás műfordítója pedig nem ismert.

A LENGYEL DRÁMA REPREZENTÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON 1990 UTÁN

A lengyel drámák magyar nyelvű műfordításainak 20–21. századi reprezentációit vizsgálva az 1990–2021. közötti periódusban azt találjuk, hogy ebben a 31 évadban 146 magyarországi premierre, erdélyi magyar előadásokat tekintve 48-ra, Felvidéken 6, Vajdaságban 12, Kárpátalján 1, a vendégelőadásokat tekintve (magyar rendezők Lengyelországban rendezett előadásai) 3 előadásra, azaz mindösszesen 216 bemutatott előadásra került sor.

A jelzett időintervallumban 35 lengyel drámaíró munkáját állították színpadra, Erdélyben további 2, Vajdaságban és Kárpátalján 2, illetve 1 új drámaírói név is feltűnik a szerzők között, így 40 drámaíró alkotása került bemutatásra. A legtöbb premier ebben az időszakban is Mrożek¹⁸ nevéhez fűződik, Magyarországon 58, Erdélyben 18, Vajdaságban 7 premierrel. Őt követi Gombrowicz¹⁹ (Magyarországon 17, Erdélyben 3 és Felvidéken 1 premierrel), majd Słobodzianek²⁰ (Magyarországon 6, Erdélyben 4, Vajdaságban és Felvidéken 1-1 premierrel) és Glowacki²¹ (Magyarországon 2, Erdélyben 2, illetve Vajdaságban és Felvidéken 1-1 premierrel). De Witkiewicz is 4-4 premierrel rendelkezik Magyarországon és Erdélyben, míg Karol Wojtyła Magyarországon 5 és Felvidéken 1 premiert tudhat magáénak, Andrzej Wajda pedig 4-et Magyarországon, Wyspianski 6-ot Magyarországon, Erdélyben pedig 1-et.

1990 után érzékelhetően új szelek kezdtek el fújdogálni, a nagy öregek²² mellé megérkezett a kevésbé ismert²³ vagy fiatalabb²⁴, sőt az egészen fiatal drámaíró generáció is, a „pornónemzedék”²⁵, az első évtizedben (1990–2000) egyszerre van jelen majd’ mindenki, hogy

-
- 18 A 83 premier, 12 darab korábban is játszott és 12 új darab, azaz 24 dráma folyamatosan bemutatásra kerülő, térben-időben eltérő színrevitelével élenjáró lengyel szerző. Továbbra is a *Tangó*, illetve az *Emigránsok* vezet, 14, illetve 13 színház tűzte műsorára. A *Nyílt tengeren-t* 8, a *Károlyt* 7, a *Mulatságot* pedig 10 színpadon mutatták be. Új dráma épp egy tucatnyi került bemutatásra: *Örvendetes esemény*, *Szerenáda*, a *Nagykövet*, *Gyalogszerrel*, *A pulyka*, *Vatzlav*, *Szerelem a Krímben*, *A szerződés*, *Kedvező fordulat*, *avagy...*, az *Özvegyek*, az *Ej* és a *Nasztaszja Filipovna*.
 - 19 Magasan vezet az *Yvonne, a burgundi hercegnő* 12 bemutatóval, Magyarországon kívül Erdélyben és Felvidéken is bemutatták, míg az *Operett* 6, illetve az *Esküvő* 3 bemutatóval rendelkezik.
 - 20 Magasan vezet *A mi osztályunk* 7, illetve az *Ilja próféta* 4 bemutatóval, valamint a *Borsögörgető* című drámát is bemutatták. Érdekesség Tompa Gábor román nyelvű rendezése Kolozsváron, a Nemzeti Színházban, *Clasa noastră* címmel.
 - 21 Érdekességként jegyezhető, hogy a szerző *Negyedik nővér* című drámáját Magyarországon kívül Erdélyben, Felvidéken és Vajdaságban is bemutatták. Az *Antigoné* *New Yorkban-t* pedig Magyarországon és Erdélyben.
 - 22 Sławomir Mrożek, Tadeusz Różewicz
 - 23 Janusz Glowacki, Bogusław Schaeffer, Tadeusz Słobodzianek
 - 24 Grzegorz Nawrocki, Marek Koterski, Ewa Lachnit, Marek Bukowski, a „*drasztikus realizmus*” képviselői közül, Lidia Amejko, Jerzy Lukosz és Ingmar Villquist (Jarosław Swiercz) a „*lélektan mesterei*” közül.
 - 25 A Roman Pawłowski kritikus szerkesztésében 2003-ban napvilágot látott kötet (*Pornónemzedék*) 10 szerzője Ingmar Villquisten kívül teljesen ismeretlen volt: Krzysztof Bizio, Paweł Jurek, Jan Klata, Marek Modzelewski, Marek Pruchniewski, Paweł Sala, Andrzej Saramonowicz, Michał Walczak és Przemysław Wojcieszek.

aztán a 60–70–80-as évek generációi lassan „letűnjenek”, helyüket átadva a fiatal(abb) generációknak.

Roman Pawlowski 2006-ban egy második antológiakötetet is kiad a „pornónemzedék” tagjainak munkáiból, melynek címe: *Made in Poland*.²⁶

A Pawlowski két antológiája közötti időszakban – arra mintegy válaszul – megjelentetett *Visszhangok, replikák, fantazmagóriák* (2005) krakkói szerkesztői viszont nem óhajtanak kategorizálni. „Egyszerűen be akarjuk mutatni, éppen miket írnak és hogyan.” Szerzői közül Jan Klata és Michał Walczak neve ismétlődik Pawlowski antológiáiból, a kötet ezenkívül két harmincas: Marek Kochan (1969) és Jacek Papis (1969), két huszonéves: Michał Bajer (1981) és Szymon Wroblewski (1983), illetve két női író: Maria Spiss (1977), valamint Monika Powalisz (1973) drámáját közli.²⁷

A negyedik drámaantológia 2006-ban jelenik meg *TR/PL új lengyel drámák antológiája* címmel, a régi/korábbi nevek mellett itt találkozhatunk először Dorota Masłowska regényírónő nevével, aki ebbe a kötetbe írta első drámáját, *Két lengyelül beszélő szegény román* címmel, és az azóta eltelt 16 évben minden bizonnyal újabb drámaírói nemzedékek/drámaantológiák is születtek.

Az 1990–2021. közötti periódusban született bemutatók típusait elemezve, kiderül, hogy a magyarországi 146 bemutatóból 115 „sima” bemutató volt, négy bemutató esetében az OSZMI „nem ismert” kategóriát jegyzett be, ugyanakkor volt 23 magyarországi bemutató is és 4 ősbemutató²⁸. Az erdélyi magyar színpadokon bemutatott 48 produkció közül egy felújítás volt (*Ilja próféta*) Sepsiszentgyörgyön, egy

26 Új alkotók sokasága jelenik meg ebben a kötetben, ők már a 60-as évek végén, a 70-es évek elején/közepén születtek: Robert Bolesto, Paweł Demirski, Tomasz Kaczmarek, Maciej Kowalewski, Tomasz Man, illetve három női szerző is megjelenik (pótolva az első antológia „hímsóvén” alapattitűdjét): Dana Lukaszinska, Magda Fertacz, illetve Joanna Owsianko.

27 Pászti Patrícia: *Mai lengyel drámairodalom*. Pozsony, 2010, Kalligram, 194. o.

28 Krystyna Milobedzka *A haza* című bábelőadása a Vidám színpadon (1992); Jacek Malinowski *Teatro Magico* felnőtt bábszínházi produkciója a Círóka Bábszínháznál (2004); Marek Bienczyk *Ganymed Goes Europe* című performatív előadása a Szépművészeti Múzeumban (2013); Bogusław Shaeffer *Szövegkönyv egy nem létező, ám lehetséges színészre* című előadása Szegeden, a Homo Ludens Projekt keretében (2022).

„nem ismert” kategóriába került és 43 produkció „sima” bemutató volt, és mindösszesen 3 ősbemutató²⁹ került a színpadokra. Vajdaságban a 12 produkció közül egy sem volt ősbemutató vagy felújítás, Felvidéken 3 „sima” bemutató mellett 3 „nem ismert” státuszt jelölt az OSZMI, Kárpátalja egyetlen jegyzett premierje is „sima” bemutató volt.

Érdekes adalék lehet a „vendégségben” kategória 4 előadása is, 2008-ban Wodziński Paweł rendezésében a Teatr Polski Bydgoszcz-ból vendégszerepelt Magyarországon Krasziński Zygmunt *Nie-Boska komedia* című drámájával. 2010-ben Keresztes Attila, a marosvásárhelyi Nemzeti Színház művészeti igazgatója, rendezője vendégként rendezte Gombrowicz *Yvonne*-ját a Teatr Slaski im. Stanisława Wyspianskiegoban, Katowice városában, majd 2019-ben Garajszki Margit Wilquist *Helver éjszakáját* rendezte (a Peter Himic által lengyelből szlovákra fordított művet) a Vertigo Szlovák Színházban, majd ezt bemutatták a Budapesti Nemzeti Színházban is.

Végül, de nem utolsósorban vizsgáljuk meg a darabok műfordítóinak helyzetét, a műfordító személyeket.

A magyarországi 146³⁰ bemutató lengyel szövegei közül 31-nek nem ismert a műfordítója, a szövegek műfordítói feladatait 32 műfordító vállalta. Közülük kiemelkednek ketten: Kerényi Grácia 27, Pászt Patrícia 23 szöveget fordított le lengyel nyelvről. A korábbi évek műfordítói közül Balogh Géza 9, Spiró György 7, Pályi András/Eörsi István 5, Pályi András pedig további 6 premierhez fordított drámaszövegeket. A tragikusan fiatalon elhunyt Bába Krisztina is 4 premier szövegét fordította le.

Erdélyben 15 premier műfordítója ismeretlen, a maradék 33 előadás szövegeit 6 műfordító vállalta. Itt is Pászt Patrícia (16), illetve Kerényi Grácia (11) vezet. Újdonság Cristina Godun román nyelvű fordítása,

29 Nyilván az első nem volt más, mint Słobodzianek *Ilja prófétája* 2001-ben, ezt követte Adamczak, Szymon *Forbiddén books* című drámája 2017-ben a Temesvári Állami Színházban, majd Bruno Schulz műve, az *Augusztus*, ezt a marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Stúdió Színház színpadán rendezte meg a maladypes Balázs Zoltán, 2018-ban.

30 Természetesen – esetenként – műfordítóink jóval több szöveget fordítottak a vizsgált időszakban is, ezek egy része periodikumokban, gyűjteményes vagy önálló műfordításkötetekben jelentek meg, de csak körülbelül egyharmaduk – 40%-uk került eleddig színpadra. Ugyanakkor azt is fontos megjegyezni, hogy valójában jóval kevesebb műfordítás létezik, mint premier, hiszen a közkedvelt drámákat esetenként 8-10-15 színház is műsorára tűzte az idők folyamán.

Tompa Gábor Slobodzianek *Clasa noastră*, azaz *A mi osztályunk* című drámáját a Kolozsvári Román Nemzeti Színházában rendezte meg. Hasonló a vezető műfordítói munkák aránya a vajdasági, felvidéki bemutatók esetében is.

Ha Kerényi Gráciát nevezhetjük ki a lengyel drámafordítások koronázatlan királynőjévé az 1960-as évektől errefelé, akkor Pászt Patrícia viselhetné ezt a koronát az 1990-es évektől napjainkig. Fordításművészete, érdemei a lengyel dráma, a lengyel dramaturgia megismertetése, megszerettetése terén elvülhetetlenek.

Pászt Patrícia³¹ a korábban említett, hiánypótló monográfiájával: *A mai lengyel drámairodalommal* kijelölte azt a teret és azt a helyet, amelyet hihetetlenül odaadó szorgalmával, majd' három évtizedes – szakmailag kiváló – műfordítói munkásságával be is lakott. Elég csak egy összegzést említenem, ami a lengyel drámát illeti a mai magyar színpadokon. Örömmel mondhatjuk el, hogy 2000–2021. között 16 – általa fordított – szerző 21 darabjának 48 premierjére került sor ezeken a színpadokon. Az általa írt monográfián kívül 7 lengyel drámaantológia fűződik a nevéhez, ezekben 63 lengyel drámafordítás szerepel. Pászt Patrícia – a kötetben még meg nem jelent drámafordításaival együtt – *összességében közelít már 70 lengyel dráma műfordításához*, sőt, a műhelytitkokat ismerve, a közeljövőben a 80-as drámafordítási „álmohatár” is bekövetkezik.

SOMMA

A lengyel drámának az elmúlt évtizedekben lezajlott eszkalációja, erőteljes jelenléte napjaink magyar, kisebbségi magyar színházainak deszkáin, valamint a román színházi világ erőterében olyan komplex jelenség, amelynek vizsgálata, összehasonlító elemzése, a színháztörténet és -elmélet, illetve a recepciókutatás fontos feladatának bizonyulhat.

Jelen tanulmány csupán érzékeltetni szeretne volna ennek a sokszínű, végtelenül izgalmas, kihívásokkal teli lengyel dramaturgiának – más nemzeti dramaturgiák mellett – erőteljes „megérkezését” Magyarországra és a Trianon utáni elcsatolt részek magyar színházaiba, legfőképp a 70–80-as években, jelentős erősödését a 21. század elejére, eleven, lüktető jelenvalóságát napjainkban.

31 Pászt Patrícia a felsoroltak okán is külön tanulmányt érdemel, munkássága messzemenően kiemelkedik napjaink műfordítóinak sorából.